

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I EL PROCÉS DE DENOMINAR¹

Lídia PONS i GRIERA
Universitat de Barcelona

Introducció²

El treball que presento forma part d'un estudi més ampli que té com a objectiu determinar els factors lingüístics, socials i psíquics que incideixen en l'elaboració tant dels eslògans i noms dels productes comercials, com dels noms dels programes de televisió, o dels títols dels articles de la premsa escrita. En aquesta comunicació em proposo de considerar alguns dels factors que condicionen l'elaboració dels rètols que en els mitjans de comunicació, i més concretament a la televisió serveixen, per a donar nom als diferents programes.

El punt de partida és la llista dels noms dels programes i de les sèries de producció pròpia i en català emesos durant l'any 1991 pels dos canals de la TV pública estatal, TV1 i TV2, i pels dos canals de la TV pública autonòmica, TV3 i Canal 33. A efectes de noms de programes i de sèries, cal remarcar que no es tracta bàsicament de quatre programacions diferents, sinó més aviat de dues, perquè a cada cadena hi ha espais que es traspassen d'un canal a l'altre.

- 1 Aquesta comunicació fou llegida al XVII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica amb el títol *L'onomàstica i els mitjans de comunicació*.
- 2 Núria Bastons i Montserrat Nadal, estudiants de 5^a de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, s'han encarregat de recollir els materials onomàstics que serveixen de base per a aquesta comunicació.

Alguns exemples sobre els condicionants que imposa la singularitat de cada mitjà

Si comparem la televisió amb la premsa escrita observem que el mitjà televisiu ordena els seus continguts al llarg del temps i, en canvi, la premsa escrita disposa i ordena la informació en l'espai, de manera que allò que la premsa escrita ha de distribuir en una pàgina la televisió ho ha de disposar en la successió temporal. Aquesta és una diferència que a l'hora de fer la distribució dels continguts esdevé fonamental. Els diaris, per exemple, solen agrupar en un espai pròxim els articles i informacions referits a una mateixa unitat temàtica, de manera que en una mateixa pàgina o en pàgines contigües solem trobar tot allò que, per exemple, té relació amb els esports. Però, a més, la premsa escrita tendeix a explicitar aquest procediment d'estructura interna, i per tal d'orientar el lector, sol encapçalar les pàgines interiors amb un rètol al·lusiú als continguts. D'aquesta manera, noms com *política, cultura, economia, esports* o *passatemps* són rètols que molts diaris solen portar com a capçalera d'una pàgina o d'algunes pàgines seguides. En els diaris, i sovint també a les revistes, aquest nom genèric de capçalera de pàgina sol figurar a l'índex; això no exclou, però, que especialment a les revistes l'índex porti també el títol i el nom de l'autor d'articles especials o d'opinió, o d'alguns reportatges.

Per exemple, a *La Vanguardia* els noms de les seccions solen ser bastant generals: *internacional, política, opinió, societat, esports, cultura, espectacles, economia*, etc.; aquest diari té un suplement que s'anomena *revista*, amb subseccions com: *ràdio, servei farmacèutic, gastronomia*, etc.

A l'*Avui*, per detallar més amb un altre exemple, els noms que figuren com a capçalera de les seccions són: *món, Països Catalans, Espanya, diàleg, societat, economia, esports, petits anuncis, cultura i espectacles, cartellera, ràdio i televisió*. Dins la secció *diàleg* hi ha, per exemple, subseccions fixes com *bústia, agenda, hemeroteca*, que, com es pot veure, tenen un rètol de caràcter general; però també hi ha espais més específics, com pot ser l'editorial —que té per nom de capçalera *editorial*— o bé espais encapçalats amb el nom del personatge d'una historieta —*Mister Hyde, Snoopy*—, sense cap altre títol per a la historieta de cada dia; també hi ha espais fixos que, en comptes de nom, tenen signatura —*Pilar Rahola, Vicenç Villatoro*—, a més d'un títol diferent per a l'article de cada dia; en el mateix diari trobem també altres espais fixos que, a més d'una signatura prestigiosa i títol de l'article, duen un altre rètol, que, com si fos el nom d'una secció, no canvia: *A la vora de, Sala i alcova, Al cap i a la fi, Figures, paisatges*, etc.

A la revista *El Temps* els rètols de capçalera de pàgina, tot i tenir una certa regularitat, no són fixos i solen variar segons el contingut del número; poden ser del tipus: *enquesta, cartes, actualitat, comunicacions, eleccions, polèmica, política, entrevista*, etc. En una revista més especialitzada del camp de l'ensenyament com *Escola Catalana* són del tipus: *davantal, llengua, sociolingüística, educació, fitxa didàctica, informacions i comentaris, llibres, material d'ensenyament*.

Com acabo d'exposar, doncs, diaris i revistes solen coincidir en la distribució general dels continguts pel fet d'agrupar en pàgines pròximes articles i informacions de contingut afí; i això es reflecteix en la retolació de la capçalera de pàgina. De tota manera, si entrem en els noms de les parts més específiques o en els títols dels articles, hi ha diferències molt importants, que en bona part es deuen a la diferència d'objectiu entre els lectors d'un diari i els lectors d'una revista. Això fa que sovint el títol —el titular— d'un article de diari és un resum relativament breu de la informació que dona tot l'article, de manera que si el lector no té un interès especial en els detalls de la informació, la lectura del títol és ja una informació suficient; en canvi, com que el lector de la revista se sol interessar especialment pels detalls de la informació, el títol acostuma a ser molt més breu i pot fins i tot tenir, si convé, un valor crític.

En el contingut de la programació televisiva també podem establir seccions: noticiaris generals, noticiaris esportius, noticiaris culturals, concursos, magazines, entrevistes, debats, pel·lícules, sèries, serials, dibuixos animats, publicitat, etc. Però la naturalesa del mitjà imposa els seus condicionants a l'hora de distribuir el contingut d'aquestes seccions: en primer lloc, com he dit, els programes s'han de disposar al llarg d'un temps que pot ser el dia, la setmana, el mes o l'any, i no pas dins un espai, que és el que són les pàgines d'un diari; i, en segon lloc, en comptes d'agrupar els continguts de la mateixa naturalesa —informació política, per exemple— en períodes de temps pròxims, es tracta, contràriament, de repartir-los en períodes regulars i, a la vegada, combinar-los i intercalar-los entre la resta de la programació amb tanta diversitat com sigui possible i de manera que permetin les oscil·lacions naturals de la quantitat i el tipus d'audiència.

Alguns factors que intervenen en l'elaboració dels noms dels programes a la televisió

I. La disposició dels continguts al llarg del temps és, com acabem de veure, un factor que cal tenir molt en compte a l'hora d'establir la programació; la importància d'aquest factor incideix en la denominació dels espais; en la televisió en català es manifesta de diferents maneres:

1. Una de les possibilitats consisteix a donar un nom genèric més o menys informatiu del contingut, seguit d'una precisió que el situa en el temps d'emissió; aquesta precisió funciona com a expansió dins el sintagma nominal que forma el nom.

Exemples:

(1) Decideixen que un espai informatiu de notícies generals es dirà *Telenotícies*, a la televisió autonòmica, i *L'informatiu* a la televisió estatal; amb una especificació del dia o de l'hora en què s'emet s'obté el nom de diferents programes: TVC: *Telenotícies migdia*, *Telenotícies vespre*, *Telenotícies nit*, *Telenotícies cap de setmana*; TVE: *L'informatiu matí*, *L'informatiu migdia*, *L'informatiu vespre*, *L'informatiu cap de setmana*.

(2) Si és un informatiu sobre esports es pot anomenar *Esport* o *Esports*, i amb una especificació de temps s'obté: TVE: *Dissabte esport, Diumenge esport*; TVC: *Esports dissabte tarda, Esports diumenge tarda*.

(3) Si és un programa de retransmissions o de comentaris de futbol i, per tant, es poden oferir als televidents les jugades de gol, es crea el nom genèric *Gol a gol*, i a partir d'aquí s'obté: *Gol a gol matí, Gol a gol tarda, Gol a gol nit*.

(4) Si és un programa de cinema trobem genèrics com *pel·lícula, cinema, cine, sessió, telefilm*: *Pel·lícula de la tarda, Pel·lícula del diumenge tarda, Cine nit, Cinema de mitjanit, Sessió de vespre, Telefilm dissabte tarda*.

2. En d'altres casos la referència al temps d'emissió esdevé el genèric, i l'especificació, en forma d'expansió dins el sintagma nominal, correspon al contingut del programa: *Tarda de cine*; en aquest exemple concret, a més, un cop creat l'estereotip, i segons el contingut de les pel·lícules, el nom *Tarda de cine* ha servit de base per a *Tarda de western, Tarda de fantasia, Tarda d'aventures èpiques, Tarda de cinema còmic*.

3. En d'altres casos el nom és fonamentalment una referència concreta a l'hora —*Teleuna, 2/4 de Bachs*— o a l'època de l'any —*Temps de neu, A l'estiu, teatre*— en què s'emet el programa; en aquests casos sovint el contingut del programa pot amagar-se en un joc intel·lectual de complicitats amb el televident.

4. En casos com *Avanç informatiu* el nom genèric al·ludeix a una anticipació en relació amb l'hora habitual d'emissió, i l'adjectiu, que també podria ser, per exemple, *esportiu, meteorològic*, especifica el contingut del programa.

5. Hi ha també casos en què el nom es refereix a la durada del programa: *30 minuts, 60 minuts*, i també, d'una manera més global, *Fi d'emissió*.

6. Finalment encara, el temps valorat com a contingut i considerat com a punt de referència d'esdeveniments, pot donar nom al programa: *Segle XX, Més enllà del 2000*, i fins a cert punt, *Futbol 92*.

II. Un altre aspecte que incideix en el procés de denominació deriva de la possibilitat d'indicar amb el nom el contingut del programa; això fa que sovint trobem en el nom un element lèxic, o més d'un, que indica el contingut; aquesta al·lusió pot fer-se de diferents maneres:

1. El procediment més elemental consisteix en una forma bàsica de sintagma nominal —un nom comú, sol o bé amb un determinant o un adjectiu—, que, designant el contingut, dóna nom al programa: *Teatre, Documental, Documents TV, El trànsit, El temps, Sardanes, La missa, Pallassos, Automobilisme, Dossier, Curtmetratge, Dibuixos animats, Agenda cultural, Universitat oberta, Informe mundial, Informació agrària*.

2. Un altre procediment molt productiu deriva de la possibilitat d'agrupar els continguts; els materials de la televisió, com els de la premsa escrita, s'agrupen per unitats temàtiques, i així tenim: concursos, informatius, etc.; però aquestes unitats no es poden presentar seguides o agrupades en el temps, a diferència d'allò que passa als diaris i revistes, on, com hem dit, les unitats temàtiques s'agrupen per pàgines.

Per això, a partir del procediment més elemental descrit en el punt 1, un nom comú que designa el contingut es converteix en genèric, i, d'aquesta manera, sol passar que la repetició d'aquest element serveix per a agrupar o unificar temes al llarg de períodes de temps molt distanciats; en aquests casos el nom del programa sol tenir a més de l'element lèxic genèric, que esdevé el nucli del sintagma nominal, alguna altra especificació, sovint sobre el contingut o sobre el temps d'emissió. A l'apartat 1 hem vist els casos de genèrics com *telenotícies, l'informatiu, esport, pel·lícula, cine, cinema*, però hi ha altres exemples:

(1) *bàsquet*: TVC: *Bàsquet, Basquetmania, Basquetmania internacional*; TVE: *Bàsquet, Bàsquet ABC*;

(2) *especial* és un mot molt productiu a TVE —*Especial eleccions, Especial Millet, Especial NBA, Especial Raimon: 50 anys, Especial Rovira Beleta*—; en canvi ha tingut molt poca incidència a TVC en la denominació dels programes de l'any passat;

(3) *musical*: *Musical, Musical Plàstic*;

(4) *sorteig*: *Sorteig Lotto 6/49, Sorteig Súper 10*.

3. En d'altres casos la designació del contingut és el resultat de diferents jocs d'associacions culturals, semàntiques o fonètiques; com que en aquests casos el joc intel·lectual admet moltes possibilitats, caldria assenyalar, com a mínim, dos nivells:

3. 1. En alguns casos el nom del programa conté un element lèxic que és el resultat d'una metàfora, d'una metonímia o d'una sinècdoque bastant evident sobre el contingut; aquest element sol funcionar amb les mateixes possibilitats dels noms que hem descrit als punts 1 i 2 d'aquest apartat, és a dir:

a) com a nom complet del programa: *Actual, Pantalla, Diners, Natura, Comarques, Mediterrània, A debat, Gran estrena, Vida salvatge, Planeta Terra, Mar endins*, i formes de ressonàncies més cultes com *Cosmos, Thalassa*;

b) com a nom genèric que unifica continguts: *fila*—*Primera fila, Fila 33*—, *versió*—*Versió directa, Versió original*—, *sessió*—*Sessió de vespre*.

3. 2. En d'altres casos el joc conceptual és molt més complex i elaborat, i, com a recurs de denominació de programes, esdevé un camp ideal obert a les possibilitats creatives de qualsevol publicista. Amb aquest procediment, però, el joc intel·lectual va en detriment de la informació genèrica sobre el tipus de programa, de manera que un programa anomenat *Mec-mec* tant pot tractar-se d'un informatiu sobre bicicletes, cotxes o esports de motor, com d'un concurs relacionat amb vehicles, com d'un documental o un programa cultural sobre vehicles i motors, com d'una retransmissió en directe d'una cursa de cotxes, motos o bicicletes. Les possibilitats són molt diverses i podem distingir noms formats a partir de:

a) associacions fonètiques: *Mec-mec, Betes i films, Miri-miri*—elaborat a partir del nom del curs de català *Digui-digui*—;

b) associacions fonètico-semàntiques: *Contra cant*—nom d'un programa musical elaborat a partir del nom d'un altre programa d'entrevistes de la mateixa cadena, *Contrapunt*—, *Andalunya, Puçastoc, Guamans, Dicciopinta, Menjar i veure, Les*

coses dels famosos—elaborat a partir del nom d'un programa anterior, *Les cases dels famosos*—, *Clip, clap, vídeo*—elaborat a partir del nom comú *videoclip*—;

c) associacions semàntiques de naturalesa molt diversa; aquests noms sovint juguen amb la transparència semàntica, sigui perquè només es poden interpretar d'una manera, sigui perquè són intencionadament ambigus; a més, en aquests casos, com es pot veure en els exemples següents, el joc semàntic pot reforçar-se amb diferents graus de complexitat de l'estructura sintàctica: *Cadència, Xafarranxo, El mirall, La barberia, La finestra, La palmera, L'apuntador, Cara B, Mil Paraules, 135 escons, Bona cuina, Bonanit, Força Barça, Moments olímpics, Galeria de personatges, Signes del temps, Motor a fons, Amor a primera vista, El joc del segle, Un punt de solfa, La vida en un xip, Atac i gol, Personal i intransferible, Crear i viure, Avui per demà, Menjar bé, Tal com raja, Lliga amb la 2, Això no pot fer-se per TV, Quina és la dita?*

III. Finalment considerarem alguns altres elements que també es tenen en compte a l'hora de donar nom als programes; això no vol dir, però, que en les cadenes que hem estudiat siguin tan productius com els anteriors. Assenyalem els següents:

1. La referència al canal o cadena on s'emet: *Lliga amb la 2, Mira-2, Redacció de la 2, Cinema 3, Club súper 3, Esports al 33, Canal 33 presenta, Fila 33, Informatiu de la CBS.*

2. La referència al presentador: *Les notícies amb Josep Cuní, Mikimoto-clip, 214 de Bachs, El temps-Cesc.* En aquests casos el nom propi de persona és equiparable als noms de seccions de la premsa escrita basats en signatures de prestigi.

3. La referència explícita al programa: *Aquest programa, Això és massa, Això no pot fer-se per TV.*

4. La designació del programa amb el nom propi de personatges de ficció, la vida dels quals es representa: *Els Grau, Oliana Molls, L'avi Bernat.*

5. Hi ha també noms més críptics que donen poca informació sobre el contingut del programa, com *Oh!, no, Spútnik, Vlbria.* Això no exclou, però, que en el cas d'aquestes designacions més críptiques no s'apliquin també els patrons de formació de noms més generals que hem comentat en els apartats anteriors, com, per exemple, *Spútnik, Spútnik Concert, Spútnik Zap, Spútnik TV.*

He volgut presentar breument alguns aspectes dels procediments que serveixen per a donar nom als programes propis de la televisió en català i que es desprenen de la mateixa forma d'aquests noms; m'he centrat especialment en aquells procediments que deriven de l'especificitat del mitjà, però he de dir que ni els he presentat tots, ni he presentat totes les possibilitats d'anàlisi d'aquests noms; només per suggerir-ne alguna altra podem veure, per exemple, que si comparem l'estructura de noms com *El mirall, Resum del ral·li París-Dakar, Les coses dels famosos* o *Informe setmanal*, per una banda, amb l'estructura de noms com *Pel·lícula diumenge tarda, Spútnik concert, Esport show, Esports dissabte tarda, Telenotícies comarques*, trobem dues sensibilitats diferents a l'hora de valorar i reflectir amb l'estructura i les relacions sintàctiques allò que pot considerar-se més o menys genuí en català.